Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 7. SRPANJ 1940. GOD. VIII.

Izlazi mjesečno. — Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

ZAGREB
REVIJA DRUŠTVA ZAGREBČANA
BROJ 7. GOD. VIII. SRPANJ 1940.

† *Luji Šafranek-Kaviću*

hrv. skladatelju

In memoriam!

* 12. X. 1882. — † 18. VII. 1940.

O crna smrti koja nemilosrdno haraš po ljudskom rodu, zašto si nam i opet ugrabila jednog poštenjačinu — dobrog prijatelja . . . marnog radnika na polju hrvatske narodne kulture? . . . Zar nema toliko nevrjednih, koji su ostali . . . A on, naš Lujo, ode . . . Ali nemoćno je naše jadanje! Ne pita crna avet tko je bolji i kao za inat baš one ponajbolje među nama trga iz naših redova . . .

Dă, Lujo dragi! Tebe nema više . . . Smirio si se pod hrvatskom zemljicom u sjenama Mirogojskog luga, a nama osta uspomena na Tebe, uspomena, koja će vječno biti u nama, dok i nas bude! Za Tvoje odano iskreno prijateljstvo, za sve Tvoje patnje i borbe, koje si imao u borbi za Tvoj i naš dragi bijeli i hrvatski Zagreb — neka Ti budė hvala! . . . Neki Te moguće nisu razumjeli i krivo su ocjenjivali Tvoja nastojanja, ali mi, koji smo Te intimno poznavali znali smo, da si svaki rad upravljao samo na procvat svoga rodnog grada! . . . I za to Ti, dragi Lujo, hvala! . . .

*

Lujo Šafranek-Kavić bijaše tipični Zagrepčanin, koji je svoj grad nadasve ljubio. Rođen u Zagrebu, on je svom rodnom gradu posvetio sve svoje najbolje sile. Rodio se 12. listopada 1882. Svoju mladost proveo je u Za-

grebu, a od godine 1918. neprekidno djeluje u našem gradu. Srednju i muzičku školu Hrvatskoga Glazbenoga Zavoda svršio je u Zagrebu. Svoj muzički dar baštinio je od svojih hrvatskih pređa po majci Lujzi, rođenoj Kavić. U muzičkoj školi bijahu mu učitelji Vjenceslav Novak iz teorije, Karbulka i Jilek iz violine, a Anka Barbot-Krežma iz klavira. Posvetivši se vojnoj karijeri, nakon što je godine 1901. svršio kadetsku školu u Trstu, dodijeljen je na službovanje u Zagreb. Tu dolazi u kontakt s Vatroslavom Kolanderom, Franjom Duganom i kapelnikom Dragutinom Honzom. U to se vrijeme Šafranek ozbiljno bavio studijem kontrapunkta. A kad je postao nadzornik vojne glazbe, usavršuje se u instrumentaciji i dirigiranju. Šafranek se živo zauzimlje, da Andro Mitrović postane vojni kapelnik, te mu uspije, da mu pribavi to mjesto kod 16. pukovnije u Zagrebu. Pod inspiracijom Šafraneka, priređuje Mitrović kroz dvije godine sa svojom kapelom redovite simfonijske koncerte u Zagrebu. U to vrijeme komponirao je Šafranek klavirski trio u c-molu, više popijevaka, a godine 1905. simfonijsku uvertiru »Sljeme«. Djelo je bilo izvedeno u Zagrebu godine 1906. Vojna dužnost više put ga je spriječavala, da se intenzivno posveti komponiranju, no on je to vrijeme iskoristio, slušajući u Beču najbolje koncerte, što ih je dirigirao Gustav Mahler, pa je na taj način upoznao orkestralnu literaturu u najboljoj interpretaciji. Jednako nije propustio ni jednu priliku, a da u bečkoj dvorskoj operi ne bi slušao standart djela operne literature. Upoznavanjem operne i simfonijske literature stvorio si je temelj svom kasnijem kritičarskom djelovanju.

Služeći kao časnik u raznim gradovima, on je svagdje nastojao, da podigne muzički život i da probudi interes za muzičku umjetnost. Često je dirigirao diletantskim izvedbama, a jednom je prilikom izveo i zadnji prizor I. čina Puccinijeve opere »La Bohéme«. U pomanjkanju materijala, on je čitav prizor sam instrumentirao. Godine 1912. postaje generalštabni kapetan, a kasnije i major. Svjetski rat proveo je na fronti. Njegova kompozitorska djelatnost bila je i opet skučena. Godine 1916. pridijeljen je generalnom gouvernementu u Beogradu, gdje komponira na temelju poznate pjesme Simona Gregorčiča simfonijsku pjesmu »Soča«. Djelo je napisano za velik orkestar, a doživjelo je svoju praizvedbu 1918. u Beogradu. Uspjeh je bio toliki, da se djelo moralo ponoviti. Izvedbi su prisustvovali bečki kritičari dr. Batka i J. Borutan, a Šafranek je na osnovi njihovih izvještaja poslao svoje djelo Bečkim filharmoničarima. Ovi su »Soču« izveli pod dirigiranjem slavnog dirigenta Felixa Weingartnera, a iste godine bilo je djelo izvedeno i u Grazu.

Iza prevrata vraća se Lujo Šafranek-Kavić u Zagreb, gdje komponira »Suitu« za orkestar s obligatnim violoncello solom. Suita nosi naslov »Povratak«, a imade tri stavka: »Zora«, »Čežnja«, »Dom«. Godine 1920 napušta vojnu službu i posvećuje se trgovačkoj struci. On postaje najprije tajnik, a zatim ravnatelj »Zagrebačkog Zbora«, koju je funkciju vršio do svoje prerane smrti.

U zreloj muževnoj dobi Šafranek se odlučuje, da komponira veća scenska djela, te piše operu »Hasanaginica«, zatim balet »Sanje«, onda operu »Medvedgradska kraljica«, te balet »Figurine«. Pored toga komponira niz pjesama, koje su izvedene na simfonijskom koncertu »Zagrebačke Filharmonije« prošle sezone pod ravnanjem Krešimira Baranovića. Osim toga komponirao je Šafranek više komorno-muzičkih djela (njegov trio za klavir, klarinet i violoncello bio je izveden ove sezone na društvenom koncertu Hrvatskoga Glazbenoga Zavoda). Smrt je prekinula, da svrši svoj gudački kvartet, na kojem je upravo radio.

Kroz dugi niz godina bio je Lujo Šafranek-Kavić muzički kritičar »Obzora«, a sarađivao je u »Sv. Ceciliji« i drugim revijama te dnevnicima. Njegovi članci izlazili su i u inozemnim novinama i časopisima. U svojim kritikama znao je Šafranek uvijek zadržati fini ton, nikad nije zapadao u ekstreme, a stilistički bile su mu kritike uvijek zanimljive i otmjene.

Golem rad, što ga imade za sobom Lujo Šafranek-Kavić kao ravnatelj »Zagrebačkog Zbora«, kao kompozitor i kao kritičar, zaslužuje priznanje i pohvalu. Naša umjetnost gubi u njemu vrijednu silu, a svi, koji su ga poznavali, gube u njemu dragog čovjeka svjetskih manira, dobrog prijatelja i odanog druga. Neka je laka zemljica Luji Šafraneku-Kaviću, a uspomena na njega neka živi vječno među nama.)*

*

Posljednji oproštaj dragog prijatelja bio je na Mirogoju u subotu 20. srpnja 1940. u 11 sati prije podne. Sve što je poznavalo i cijenilo pokojnog Luju Šafraneka otpratilo ga je do vječnog počinka. Nebrojeno vijenaca i cvijeća kitilo je njegov odar, a muške suze zalile su njegov svježi grob . . . Nad grobnim humkom oprostio se pored ostalih govornika i predsjednik našeg društva dr. Tomo Cuculić slijedećim govorom:

Žalobni zbore!

Zapala me je teška i bolna zadaća, da se evo pred otvorenim grobom u ime Društva Zagrebčana oprostim od dragog pokojnika svojeg inače školskog druga, koji je bio prvi među osnivačima Društva Zagrebčana i njegov vjerni član sve do svoje prerane smrti.

Lujo Šafranek-Kavić, rođen je godine 1882. u Zagrebu, i bio je jedan od onih rođenih Zagrebčana, koji je na svoj rodni grad, kao i na svoju dragu domovinu Hrvatsku bio vazda ponosan.

*) Nekrološki prikaz rada na glazbenom polju prenešen je iz pera muzičara g. Ž. Hiršlera iz »Jut. lista«. Op. ur.

Akoprem je otac pokojnika, poznati zagrebački graditelj i arhitekt Vjekoslav Šafranek istom krajem 70-tih godina prošlog stoljeća doselio u Zagreb, i primio ovdje zavičajnost, po svojoj majci Vjekoslavi Kavić — potomak je veoma stare zagrebačke obitelji Kavić, koja je iz davnine živjela u Zagrebu, i u Vlaškoj ulici imala svoju kuću.

Pokojnikov pradjed po majci, Aleksandar Kavić bio je gradski kapetan i prvi kapelnik gradske glazbe, a djed mu Lavoslav Kavić bio je gradski senator. Pošto je ta stara obitelj izumrla, a vrijedni pokojnik po svojoj majci baštinio ne samo žarku ljubav za svoj rodni grad, nego je baštinio i sva ona lijepa svojstva svojih pređa, kojima je osjećao potrebu služiti kulturnim i privrednim interesima svojeg rodnog grada, uz očevo prezime jednako je volio i majčino prezime Kavić, i isto si uzeo kao svoje drugo prezime.

Njegova djelatnost na svim poljima njegovog rada i stvaranja bila je tako obilna i živa, da je gotovo bez premca. Bio je hrvatski kompozitor, glazbeni kritičar i ravnatelj vrlo važne privredne ustanove »Zagrebačkog Zbora« a bio je i generalštabni potpukovnik u rezervi. Jedva vjerujemo, da je neumoljiva smrt pokosila jedan tako produktivan život pun volje i energije za radom i stvaranjem i iz naše sredine otela čovjeka, koji je na glazbenom, opće kulturnom i privrednom polju svojeg rodnog grada bio upravo neumoran.

Sve što je radio, radio je sa ljubavlju za svoj hrvatski narod i njegovu sretniju budućnost, te za svoj rodni grad. Sasvim je onda i razumljivo, da je pokojnik kod osnutka »Društva Zagrebčana« bio među prvima, jer je znao, da će tako još više moći koristiti interesima svojeg dragog Zagreba. Zbog svoje mnogostruke djelatnosti i u našem društvu pokojnik je bio veoma uvažavan, i skoro u svakoj periodi biran u Upravni odbor. Njegova ljubav za ovaj grad, te za njegov privredni i kulturni razvitak Zagreba kao središta svih Hrvata i domovine Hrvatske, bila mu je živom pobudom za sve što je radio i stvarao. Uvijek prijazan, otmjen i susretljiv u saobraćaju sa svojim sugrađanima bio je pokojnik u svim pa i u najtežim prilikama. Zbog toga bio je svuda susretan sa najvećim simpatijama. I sada, kada bi ga najviše trebali, ugrabi nam ga neumoljiva smrt i njegova umna stvaralačka snaga i neumorna desnica prestade raditi, a njegovo dobro i plemenito srce ne kuca više za njegov dragi Zagreb i ucviljenu obitelj, koju je toliko volio.

Dragi Lujo! Kako god je Tvoj vedri duh u svim prigodama društvenoga života bio dobar putokaz za dobrobit Zagreba i njegovih građana, evo i sada kod ovog zadnjeg oproštaja dragi Lujo molim Te, da se i dalje pred licem Svemogućeg Boga u Tvojoj sadanjoj nebeskoj domovni moliš za što bolje i sretnije dane Tvoga Zagreba i za potpunu slobodu i sreću naše drage domovine Hrvatske.

Tvoja djela posvećena hrvatskom narodu i Zagrebu te njegovoj prošlosti, biti će Ti trajan spomenik i među građanima grada Zagreba, među članovima »Društva Zagrebčana« kao i pred očima čitavoga hrvatskog naroda, pa će zato i spomen na Tebe među nama biti živa i trajna! Dragi naš Lujček, počivaj u miru iza ovog grobnog humka našeg Mirogoja, i neka Ti je lahka gruda hrvatske zemlje, koju si vazda žarko ljubio!

Neka je slava Luji Šafranek-Kaviću!

Prof. dr. Eugen Sladović: (Nastavak)

SREDNJI STALEŽ, NJEGOVO ZNAČENJE, KULTURNA I SOCIJALNA VAŽNOST SA STAJALIŠTA KOMUNALNE POLITIKE

Prije nego se pristupi istraživanju pojma »socijalnih klasa« i problema »klasnih borba«[68]) postavlja se pitanje, da li u modernom društvu uopće postoje klase, ili je ono, što se tim izrazom označuje, samo idealna tvorba sociologije ili socijalne ekonomike, odnosno političko-ekonomskih teorija bez svake znanstvene vrijednosti. Karl Marx definirao je u »18 Brumaire« socijalne klase kao »Produkt des Milieus«, koji njihov način života, njihove interese i njihovu izobrazbu odjeljuje od drugih klasa i neprijateljski suprotstavlja. No pojam »socijalnog milieu-a« vrlo je zamršen. Tako primjerice i grad predstavlja osobiti milieu, u kojemu prema naročitim elementima dominira burgeois-ija patricijat, industrija trgovina ili novčarstvo, ali se u njemu nalaze i drugi elementi. Milieu uključuje u sebi zajednički duh i zajedničke tendencije.[69])

[68]) S. Frank: Zur Phänomenologie der sozialen Erscheinungen. (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Band 59. Tübingen. 1928, str. 75). — Franz Oppenheim: Soziologische Streifzüge. Band II. Die Theorie der Klassenentstehung. Jena 1927, str. 73. — Dr. R. Michels: Beitrag zur Lehre von der Klassenbildung. (Archiv für Sozialwissenschatf und Sozialpolitik. Band 49. Tübingen. 1922, str. 561).

[69]) G. L. Duprat: Soziale Typen oder soziale Klassen? (Jahrbuch der Soziologie. Eine internationale Sammlung. Erster Band. Herausgegeben von Dr. G. Salomon. Karlsruhe, 1925, str. 278. i sl.). — Dr. E. Lewalter: Zur Systematik der Marxschen Staats- und Gesellschaftslehre (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Band 68. Tübigen. 1932, str. 641). — Dr. Fran Milobar: Samo dva originalna tipa demokracije. (Mjesečnik pravničkog društva. Zagreb. Godina LVI, broj 4 za travanj 1930, str. 138—142). — L. von. Wiese: Gesellschaftliche Klassen (Woerterbuch der Volkswirtschaft. Herausgegeben von L. Elster. Vierte Auflage. Jena. 15. Lieferung). — Dr. W. Lederer: Die Klassenschichtung ihr soziologischer Ort und ihre Wandlungen (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Band 65. Tübingen. 1931, str. 539).

Stalež i klasa predstavlja društvene skupine, koje se u svijesti njihovih pripadnika u pravilu danas više ne svode na biološke, nego na čiste socijalne (ekonomske), kulturno-psihičke faktore. No u sociologiji opstoje i danas shvaćanja, koja socijalno diferenciranje baziraju pretežno na biološkim (rasnim) momentima, prema kojima primjerice antropološke osebine dugih i kratkih lubanja i sl. unaprijed određuju socijalni položaj gospode i robova (raje). Niceforo[70]) zauzeo je na osnovi egzaktnog mjerenja stajalište prema kojemu socijalne klase zapravo predstavljaju različite biološke rase, koje se razlikuju prema fizičkim momentima (težina, visina, širina grudnog koša, fertilitet i sl.).

Waldecker[71]) navodi, da se u promatranju historije pojedinih naroda svagdje nalaze različite društvene klase, koje nijesu (kako to pogrješno izvodi socijalistička doktrina) vezane isključivo na privredne motive, nego napose na porijeklo, djelatnost (zaposlenje, zvanje), činjenicu vlasništva (posjeda), izobrazbu i mnoge druge elemente, koji formiraju društvene tvorbe i skupine. Tome nasuprot staleži predleže u onom momentu, u kojemu na horizontalnoj bazi izgrađene klase postanu podloga za državnu organizaciju tako, da stvaraju uže interesne zajednice, koje su međusobno povezane zajedničkom vrsti i zajedničkim interesima.

Pojmovi staleža i klase[72]) međusobno se ne isključuju, a odnose se jedan prema drugome kao viši i niži pojam. Zato izrazi »stalež po zvanju« i »klasa« označuju socijalne različite pojave. Za klasu može se kazati da narod razdjeljuje u više horizontalnih slojeva, koji se nalaze jedan nad drugim, dok staleži po zvanju sijeku ove horizontalne slojeve tako, da se za njih može kazati da razdjeljuju narod u više vertikalno usporedno postiranih društvenih skupina. To znači, da svaki stalež po zvanju sastoji od pripadnika sviju klasa (na pr. poljodjelstvo od radnika, seljaka-poljodjelaca, i veleposjednika), a obrnuto svaka klasa od pripadnika sviju staleža (kao primjerice srednji stalež od seljaka, obrtnika, manjih trgovaca, intelektualnih zvanja javnog činovništva, jer ove društvene skupine primaju srednji prihod ili raspolažu sa srednjom imovinom).[73])

[70]) A. Niceforo: Antropologia delle classi povere. Roma 1908. — R. Livi: Sullo sviluppo del corpo in rapporto delle professioni. 1897.

[71]) Ludwig Waldecker: Allgemeine Staatslehre. Berlin-Grünewald. 1927, str. 509—510.

[72]) Dr. J. Rappaport: Stand und Klasse. (Der Oesterreichische Volkswirt. Wien. Jahrgang XXVI, Nr. 17 ex 1934). — Kus-Nikolajev: Klasa i stalež (Radnički Glasnik, Zagreb. Godina XVII, broj 3 od 9. III. 1938, str. 2).

[73]) Dr. K. H. Maier: Stand und Klasse. (Die Wirtschaft und Recht. Herausgegeben von Dr. Georg Baum und Dr. Hermann Loening. IV. Jahrgang, Stuttgart. Nr. 10 für Oktober 1929, str. 607). — Dr. A. Walter: Gesellschaftliche Gruppen nach Art und Grad der Verbundenheit. (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Band 68. Tübingen. 1932, str. 286). — Dr. S. Riemer: Sozialer Aufstieg und Klassenschichtung (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Band 67. Tübingen, 1932, str. 286).

Nakon što je stalež po rođenju (plemići, slobodnjaci, neslobodnjaci) izgubio svoje značenje, utječe u današnjem društvu naročito zvanje i imovina (veličina imovine i prihod) na stvaranje staleža. Po tome razlikuju se staleži po zvanju i staleži po imovini (posjedu), i ako mnogi sociolozi stalež po imovini označuju izrazom »klasa«. Prema tome shvaćanju klase predstavljaju podjelu ljudi prema stanju imovine i vrsti prihoda. Classis uključuje u sebi jedinstvenu skupinu poreznih obvezanika (plataca). Tako se primjerice i klase (razredi) na željeznici razlikuju prema visini željezničke vozarinske pristojbe. Zbog toga smatraju mnogi teoretičari[74]) klasu privrednim mjerilom za podjelu ljudi. Ako opstoji klasno izborno pravo, onda privredna nejednakost predstavlja podlogu za državnu izgradnju. Upravo po tome razlikuje se klasa od staleža, jer ovaj predstavlja starješinstvo. U Francuskoj je tiers état gospodski stalež s političkim kompetencijama nad staležima (noblesse de robe). Staleži vladaju, a klase privređuju. Staleži postaju državnim organima i podloga državne organizacije, a klase predstavljaju društveno slojevanje.

Prevladava shvaćanje, da dioba ljudi u zajednici prema staležima odgovara samoj naravi i biću čovjeka. Čovjek sam za sebe je ograničen i nemoćan, a dioba rada dovodi sama sobom do spajanja ljudi, koji u zajednici vrše iste društvene funkcije.[75])

U teoriji ne opstoji communis oppinio o broju društvenih slojeva (tvorba) i njihovom diferenciranju. Načelno može se svaka diferencirana ljudska zajednica podijeliti najmanje na dvije socijalne skupine, i to na gornji i donji društveni sloj. U gornji društveni sloj mogu se ubrojiti lica, kojima pripada srazmjerno veći udio u opstojećim kulturnim dobrima (vrijednostima). U političkom smislu može se u tome gornjem društvenom sloju provesti dalje diferenciranje i izlučiti manju skupinu ljudi, koja vlada u zajednici i koja se obično označuje vladajućom skupinom.[76])

Teorija o dihotomiji predstavlja jednu od mnogih pokušaja, kojima se nastoji pojednostavniti istraživanje socijalnog života. No tko izbliza promatra život naroda, naročito u sadanjem vremenu, ne zapaža samo dvije društvene klase (gornju i donju), jer opstoje mnogobrojni prelazi, a pored toga su obje spomenute društvene klase po sebi sastavljene od različitih sastavnih dijelova.

[74]) Rosenstock Eugen: Die europäischen Revolutionen. Jena 1931, str. 392.

[75]) Dr. Johann Ude: Das Wirtschaftsideal des Volks- und Staatshaushaltes. Graz-Wien. 1924, str. 297.

[76]) Dr. Tomašić Dinko: Formiranje vladajućih skupina (cirkulacija elita) u ranijem društvenom razvitku Hrvata i Srba. (Mjesečnik. Glasilo Pravničkog društva. Zagreb. Godina LXI, broj 8. i 9. za kolovoz-rujan 1935, str. 337.). — R. Braun: Herrenklasse, Vermögen und Beruf in den agrarischen Donauländern. (Der oesterreichische Volkswirt. Jahrgang XXVI, Wien. Nr. 7. ex 1933).

Karl Marx zadržao je uglavnom dihotomiju društva tako, da postavlja na jednu stranu (gospodare) stvarnih radnih (proizvodnih) sredstava, a na drugu stranu proletarijat, koji raspolaže samo s svojom osobnom radnom snagom i koja mu jedina osigurava životnu egzistenciju, a prinužden je staviti ju na raspolaganje vlasnicima stvarnih radnih (proizvodnih) sredstava. Po tome shvaćanju dijeli se čitavo društvo na dvije velike skupine, i to u manju, koja iskorišćuje tuđu radnu snagu, i veću, koja je od prve iskorišćivana i izrabljivana. Pošto pak privredni život snažno utječe na čitav ostali individualni i socijalni život, nastaje nepremostiva opreka između građanskoga i proletarskog svijeta, mišljenja, rada i vjerovanja tako, da se te dvije društvene klase razlikuju i po svojoj logici.

I ona shvaćanja, koja prihvaćaju dihotomiju društva, ali ne izvode sve konzekvencije marksističke nauke, a baziraju na prastaroj razlici između bogatih i siromašnih,[77]) upozoruju na nepremostivi jaz između ta dva svijeta, koji jedinstvo naroda cijepa u dva neprijateljska tabora. Po toj opreci narod živi dvojakim životom: bogati dobrim, a siromašni zlim.

Moderna sociološka literatura spaja u pravilu problem klase s pitanjima drugojačijeg slojevanja naroda. Max Weber, koji razlikuje tri vrste klasa, zabacuje razliku između staleža i klase, a oboje smatra interesnim skupinama, koje teže za postignućem moći tako, da jedina razlika među njima opstoji u većoj ili manjoj ukočenosti i održanju društvenog razlikovanja, koje je na toj bazi nastalo. S druge strane razlikuju Sombart i Albrecht stalež i klasu prema opreci, koju je postavio Tönnies, a koja po njegovom mišljenju opstoji između »društva« (klasa) i »zajednice« (stalež). No takvo suprotstavljanje ne može se utvrditi (Grundlach).

Trihotomija učvršćuje između gornje donje društvene klase srednju klasu, o olakšava povjesno-znanstveni studij društvenog zbivanja. Pri tome ispituje se, da li je kad i u kojem opsegu u određenom vremenu i kod određenog naroda nastao takav srednji društveni sloj. Veličina takvoga srednjeg sloja u odnosu naprama ostalim dvjema društvenim klasama, vrlo je značajna za socijalnu kulturu odnosnog vremena. Ako se promotri povjesni razvitak pojedinih naroda može se ustanoviti, da se kod svakoga nalazi jači ili slabiji srednji društveni sloj. Ovamo spadaju obitelji i lica, koja se ne mogu ubrojiti ni u kapitalistički ni u proletarski društveni sloj. U donju društvenu klasu ubrajaju se lica, koja ne mogu postići stvaranje prihoda od kapitala i višeg prihoda, nego su za održanje minimalnog života upućena na nadnicu, dok u gornji društveni sloj spadaju sva lica, koja iz svoje imovine (zemljište, produktivni kapital) dobivaju prihod, koji im osigurava bolji život u društvu, koji daleko nadmašuje minimalne životne potrebe. U srednji društveni sloj spadaju obitelji i lica,

[77]) Dr. Ladislav Polić: O razvoju demokratske misli. Zagreb, 1918, str. 1. i sl.

koja pored svoga prihoda od rada raspolažu sa čednim prihodom od zemljišta ili kapitala tako, da im oba prihoda omogućuju odgoj i školovanje svoje djece, što ovu osposobljuje za uspon u viši socijalni položaj. Ta trihotomija odgovara u većoj mjeri faktičnim prilikama od retoričke i deklamatorne dihotomije. No pri tome postavlja se uvijek pitanje, koliko (koji) pripadnika određenog naroda spada u srednji društveni sloj, kakav je odnos te pripadnosti prema staležima po zvanju, i da li je uz sve osobitosti životni standard i prihod ovog sloja konkretno bliži proletarskom sloju nego gornjoj klasi.

Leopold von Wiese smatra da ni trihotomija ne obuhvaća potpunu sliku društvenog slojevanja, jer postupa odviše sumarno. Naročito može se kritizirati proširenje i nediferenciranost pojma donje klase ili proletarijata. Za to opstoje shvaćanja, koja zabacuju dihotomiju i trihotomiju nalazeći u društvenoj zajednici veću množinu socijalnih skupina, kojima pripada značaj klasa. Kod toga polaze ta stajališta s različitih podloga, a razlikuju se i prema svrsi, koja se namjerava postići takvom diobom. Spomenute dihotomije (kapital i rad, plutokracija i proletarijat, poduzetnik-poslodavac i radnik-posloprimac) važne su i pored drugih razlikovanja. No njihova je osnovna pogrješka da suprotstavljaju dva neprijateljska tabora, a s druge strane obuhvaćaju odviše veliki broj lica s različitim društvenim položajem. Tako primjerice ne može se uspješno operirati na području socijalne politike s pojmom proletarijata, koji obuhvaća najsiromašnijeg prosjaka (skitnicu) kao i dobro plaćene (ali neimućne) namještenike i pripadnike slobodnih zvanja, a ni praktične interesne asocijacije ne služe se s tako proširenim interesnim solidaritetom. Prema posjedu dijeli von Wiese[78]) društvo u tri društvene klase, i to: a) aristokraciju, koju su u prijašnjim vremenima sačinjavali plemići, svećenstvo i trgovci, a danas kapitalistički poduzetnici; b) proletarijat, u koji ubraja radništvo, a obuhvaća sva lica, koja radi svoga socijalnog položaja ne mogu steći kapital (veći dohodak), pa su upućena na zarađivanje sredstava za svoju životnu egzistenciju pomoću svoje radne snage, koju iznajmljuju drugima (poduzetnicima) za plaću; i c) srednji sloj pučanstva ili malograđanstvo, koji posjeduje manji kapital, a obuhvaća imućnije autonomne producente i lica s nešto većim dohocima.

Shvaćanje, koje smatra da u društvenoj zajednici opstoji više od dvije, tri, odnosno četiri društvene klase, nastoji odrediti njihovu defferencia specifica prema osobitim značajkama, a pri tome uvažuje samo klase u pravom smislu tako, da ovamo ne ubraja staleže, zvanja, radne funkcionare ni političke skupine. Kod sviju klasa moraju predležati momenti, koji ih karakteriziraju kao kategorije posjeda i prihoda, životnog stan-

[78]) Dr. Leopold v. Wiese: Einführung in die Sozialpolitik. Leipzig, 1921, str. 50.

darda i privredne dispozicione moći, a po tome i socijalne vlasti i odgoja (izobrazbe). U tu svrhu ne dostaju samo čiste statističke kategorije prema porezu na tečevinu. Tako se primjerice ne može kazati, da lica s prihodom od 50.000 do 100.000 dinara predstavljaju različitu društvenu klasu od lica s prihodom od 30.000 do 50.000 dinara, jer je pri tome odlučan i način stečenja prihoda i njegova upotreba. Prihod predstavlja samo jedan momenat u sklopu s drugim faktorima, koji utječu na postanak društvenih klasa. Lica s razmjerno manjim prihodom mogu se po svojim interesima i težnjama konkretno pribrojiti među pripadnike više ili niže društvene klase.

G. L. Duprat razlikuje osam društvenih klasa od kojih svaku dijeli na dalje podskupine, a pri tome miješa diobu klasa prema organizaciji staleža i zvanja. Ovamo spadaju naročito ove klase, i to: parazitarna, proletarska, radna, malograđanska, posjedujuća i vodeća. Međutim socijalni tipovi društvenih parazita (koji žive na račun drugih ljudi iskorišćujući njihovu radnu snagu) ne sačinjavaju posebnu društvenu klasu, jer spadaju u posjedujuću klasu (na pr. parazitarni multimilijunari). No pri tome je važno razlikovanje proletarske od radne društvene klase. Kod vodeće klase postoje poteškoće u tome, što se tu zamijenjuje stalež sa zvanjem. Državno-politički i crkveni život, a djelomično i privreda pozna vodeće funkcionare no usprkos toga ne sačinjavaju ministri, biskupi, generali, ni generalni ravnatelji zajedno nikakvu društvenu klasu. Tome nasuprot mogu se magnati trustova, vlasnici latifundija, industrijalni vođe i sl. ubrojiti kao cjelina u klasu plutokracije.

(Nastavit će se.)

Piše: VIKTOR KUČINIĆ

(Nastavak)

VJEŠTIČKA STATISTIKA

Iz sačuvanih i pronađenih sudbenih spisa te inih zapisa savremenika doznajemo, da su najčešći progoni u Hrvatskoj bili u Zagrebu i to upravo na starodrevnom Griču a najslabiji u Slavoniji odakle imademo podatke o samo jednom procesu, koji se obdržao u Čepinu. Usporedimo li našu »vještičku statistiku« prema pojedinim mjestima i pokrajinama dobivamo slijedeću sliku:

na Griču....	zbog	vještičtva	optuženih lica	bijaše	93	a potvorenih	323
na Kaptolu	«	«	«	«	12	«	25
u okolici Zagreba		«	«	«	17	«	—
u ostalom teritor. Zagr. županije			»	«	19	«	45
u Varaždinu	«	«	«	«	7	«	3
u Varažd. toplicama		«	«	«	8	«	1
u Varaždinskoj žup.		«	«	«	3	«	12
u Stubici i okolici		«	«	«	16	«	—
u Oroslavlju	«	«	«	«	1	«	—
u Klenovniku	«	«	«	«	2	«	—
u Samoboru	«	«	«	«	4	«	—
u Kerestincu	«	«	«	«	2	«	35
na Ozlju	«	«	«	«	2	«	—
u Turopolju	«	«	«	«	31	«	24
u Križevcima	«	«	«	«	19	«	37
u Čepinu	«	«	«	«	1	«	9
u Međumurju	«	«	«	«	2	«	—
u okol. Uskočke gore		«	«		1		—
				Ukupno:	240		514

Da je Grič dao tako veliki broj vještica, to ne znači, da su Gričani bili toli praznovjerni ili krvoločni (osim žalosne epoke gričkih inkvizitora

Khaylla i Porte) već smo tu veliku cifru dobili stoga, što je grička općina oduvijek vodila uzornu administraciju, pa je tako i najviše dokumenata sačuvano, a osim tog je zagrebački arkiv najbolje pretražen i proučen. Po svemu izgleda, da su u Zagorju, Međumurju i Turopolju bili vještički progoni kud i kamo žešći nego u Zagrebu, pogotovo ako uzmemo u obzir veliko praznovjerje našeg seljačkog naroda.

Iz naših dosada pronađenih vještičkih protokola ne možemo stvoriti konačni sud i učiniti jednu uvjerljivu statistiku o coprničkim progonima s razloga, kojeg sam već prije spomenuo: ostao nam je sačuvan tek minimalan broj dokumenata! No i ovo što je spašeno dobro nam dolazi, e da si stvorimo kakav takav brojčani pregled i statistiku o jadnim žrtvama vještičke zablude, koja je osramotila tadanje zakonodavce i juriste za sve vijeke vijekova.

Od 240 optuženih hrvatskih vještica i vješca bilo je 225 žena i 15 muškaraca; od žena bijahu po sudu riješene njih 7 a od muškaraca 4 što ukupno iznosi oko 3%. Nemojmo misliti, da je sudbina ovih oslobođenih žena bila imalo zavidna. U prvome redu ove su osobe ostale za cijeloga života kljaste: noge i ruke bile su im uslijed torture polomljene a koža gnojna od palenja. Osim toga su ove sirotice — usprkos sudskoga riješenja — imale na sebi sve do svoje smrti sramotni žig, da su već jednoć bile optužene kao vještice. Svak im se uklanjao s puta i uvijek su morale strepiti, da će za prvih žešćih progona doći grabanti ponovno po njih i odvesti ih u mučionicu, odakle im više ne će biti spasa.

Iz našeg vještičkog šematizma doznajemo, da su 142 osobe bile justificirane, 3 su umrle u tamnici, 11 ih je riješeno krivnje, 1 je pobjegla a za ostale 83 osobe sudbina nam je nepoznata, jer sačuvani dokumenti samo djelomično govore o njihovom procesu a zaključni spisi s osudom nisu sačuvani. No i ove 83 osobe su sigurno pogubljene, jer po tadanjem običaju bilo je veliko čudo, da bi koja »vještica« bila riješena a još veće, da bi koju kaznili drugom kaznom a ne smrtnom. Napomena »umrla u tamnici« znači, da je dotična tako dugo mučena, dok nije ispustila dušu na kojem od strašnih mučila. Kad se takav slučaj dogodio, odniješe mrtvo tijelo u tamnicu, a u sudbeni zapisnik stavljena je tad opaska: »Ove noći usprkos budne straže ušuljao se u tamnicu sam vrag — i zadavio svoju družicu vješticu, da je oslobodi daljnjih muka i da ne bi ona pod torturom odala svoje drugarice.« I ako je ova žena bila sad mrtva — nije to nečovječne suce nimalo smetalo, da parnicom protiv nje nastave i konačno je pala osuda, da se njeno mrtvo tijelo imade spaliti, budući je bjelodano dokazano, da je ta žena doista vještica pa ju je sam vrag zadavio.

U Hrvatskoj kao i drugdje postojale su dvojake smrtne kazne za vještice: da se najprije pogubi sječenjem glave, a zatim da se spali mrtvo tijelo, ili da se živa spali na lomači. Hvala Bogu, ove druge osude vršile

su se kod nas u manjem opsegu. No osuda je uvijek glasila na sažiganje, a odrubljivanje glave prije spaljivanja, bilo je tek neke vrsti pomilovanje i time je sud pružio optuženoj osobitu milost, pogotovo ako je na preslušanju odala velik broj svojih drugarica. Ako bi se pak kakova ugledna ličnost zauzela za koju vješticu, tad bi je sud »pomilovao« i smrtnu kaznu olakšao time, da su joj u času spaljivanja privezali oko vrata platnenu vrećicu s barutom i kad bi prvi plamen visoko liznuo — barut se upalio i raznio vještici glavu.

NAŠE ISPRAVE O VJEŠTIČKIM PROGONIMA

Pronađene isprave, zapise i sudbene protokole o vještičkim progonima u Hrvatskoj objelodanili su u izvorniku ili kraćem izvatku s komentarom ili bez njega slijedeći naši i strani pokojni ili još živući povjesničari: Ivan Bojničić (za 77 vještica), Ivša Tkalčić (66), Emilije Laszowski (48), Fritz Byloff (17), Johann Weikhard Valvasor (16), Rudolf Horvat (7), Vjekoslav Noršić (4), Rudolf Strohal (2), Ljudevit Ivančan (1), August Dimitz (1), Vjekoslav Celestin (1). Iako se danas drži, da je kod nas prve isprave o vještičkim progonima objelodanio tek Ivan Tkalčić g. 1892. (»Starine« XXV. i »Rad« XXXII) ipak moram spomenuti, da je već 18 godina prije Tkalčića napisao Bogoslav Šulek u »Vijencu« od god. 1874. oveći članak pod naslovom: »O vješticama u Hrvatskoj«, u kojem je priopćio izvadak kronike belske župe u kojoj se spominje strahovito spaljivanje tamošnjih vještica. Kako je i Tkalčić saopćio taj akt, ali čitav i u originalu, to sam u statistici pribrojio »belske coprnice« k ostalim njegovim dokumentima, a po svemu izgleda, da Tkalčić i nije znao da je Šulek već prije njega o tom istom predmetu pisao.

Naše isprave o vještičkim parnicama tiskane su ponajvećma u »Vijesniku zemaljskoga arkiva«, raznih godišta, te u »Starinama« od 1892. godine. Ostale rasprave priopćene su kojekuda, po naučnim časopisima i knjigama ne samo na hrvatskom nego i na njemačkom jeziku. Nekog sistematskog pregleda o tom tužnom razdoblju naše povjesnice nije još kod nas bilo. To me je i ponukalo, da sve priopćene i kojekuda raštrkane isprave o vještičkim progonima u Hrvatskoj saberem u jednu kronološku cijelinu — da na taj način dobijemo i mi neki pregled i opću statistiku onih jadnih žena, koje su ni krive ni dužne na onako grozan način dovršile svoj mukotrpni život.

Naravno da je ovaj moj rad trajao dulje vremena a bio je skopčan i znatnim poteškoćama, dok sam sabrao sva naša i inozemna djela, koja govore o vješticama i koja su danas veoma rijetka. Ne mogu tvrditi, da sam sve sabrao: moguće, da je još gdje priopćena koja parnica, a meni je

izmakla. No kako se svake godine pronađe po koja isprava o vještičkim procesima, tako će se s vremenom doznati, da li je još gdje objelodanjena koja vještička parnica a nije protokolirana u našem šematizmu, koji će se tad moći nadopuniti. No posao će tada biti mnogo lakši, jer su temelji udareni, a velika većina imena naših coprnica ipak je sakupljena u ovome broju revije »Zagreb«.

»Kronološki p o p i s v j e š t i c a« imade u svemu 7 kolona. U prvoj je redni broj; u drugoj ime i prezime ili samo prezime tobožnje vještice, često ime nije spomenuto nego je dotična okrštena kojim atributom. U trećoj je koloni naznačena godina, kad je koje lice bilo optuženo, stajalo pred sudom ili osuđeno, a četvrta označuje ime mjesta ili pokrajine gdje su se procesi vodili ili gdje su bile osude izvršene. U petoj koloni je naznaka osude ili događaja koji je osudi predhodio; iz šeste doznajemo, kolika je pojedina parnica dala novih vještica, koje bi malo zatim također došle pred sud. I tako je to išlo u nedogled, svaka je pojedina parnica izazvala sijaset novih procesa. Ako čitamo naše povjesne isprave o vještičkim procesima, opazit ćemo, da je broj potvorenih žena znatno veći od onoga, koji je stavljen u koloni. Tome su dva razloga. Neke žene koje su u prvom procesu potvorene, bile su desetak dana iza toga već pred sudom kao prave vještice; dakle njih sam smjestio u kolonu vještica. Neke se pak spominju u više parnica ali uvijek pod drugim okolnostima ili pod raznim imenima. A moralo se paziti, da jedna te ista osoba ne bude više puta spomenuta. No i ovdje će biti nekih pogriješaka, jer bio je veoma mučan posao ustanoviti točan broj potvorenih, kad se mnoge osumnjičene žene spominju u više navrata i u raznim procesima a svaki puta pod drugim imenima ili nadimcima. Tako se n. pr. jedna potvorena spominje kao: derljasta Jakopinićka, Jakovljeva žena, Mara Jakopinić, šoštarica z Nove Vesi — dakle četiri naziva, a sve je to jedna te ista osoba. No kako bilo da bilo, nadam se, da je i ovdje objavljeni broj p o t v o r e n i h (514) prilično točan.

Zadnja kolona veli nam, gdje su objelodanjene naše isprave o vještičkim progonima, tako da svatko, tko bi se htio opširnije pozabaviti ovim tužnim ali zanimljivim isječkom naše historije, može lako posegnuti za potrebnom literaturom. Ova će kolona dobro poslužiti i našim povjesničarima, jer ne će više trebati da pregledavaju čitavu vještičku sudbenu literaturu da ustanove, je li o kojoj vještici ili procesu već pisano i da li je pojedini dokumenat negdje objelodanjen. Bit će to lijepa uštednja u vremenu!

Kratice u toj koloni označuju nam imena rasprava, knjiga, ljetopisa, časopisa ili novina, u kojem su pojedine isprave tiskane:

B = Fritz Byloff: »Hexenglaube u. Hexenverfolgung in der österreichischen Alpenländern« (Berlin 1934.)

D = August Dimitz: »Geschichte Krains« (Laibach 1874.)

O = »Obzor«.

Sp. knj. IX. = »Povijesni spomenici grada Zagreba«, Knjiga IX.

St. XXV. = »Starine Knjiga« XXV.

V = Johann Weikhard Valvasor: »Die Ehre des Herzogthums Crain« (Laibach 1689.)

Vj. = »Vijenac«.

VDA—IV-2 = »Vjesnik državnoga arkiva u Zagrebu«. Knjiga IV. Svezak II.

VZA—VII. = »Vjesnik zemaljskoga arkiva u Zagrebu«. Knjiga VII.

Z = Laszowski: »Stari i novi Zagreb«.

Gdjegdje u koloni su i po dvije oznake a to znači, da su dokumenti djelomično tiskani u jednom, a djelomično u drugom naučnom djelu. Sitni brojevi u drugoj koloni iznad imena vještica vele nam, da lica označena jednakim brojkama spadaju u i s t u g r u p u optuženih ili su pak zajedno osuđena ili justificirana.

Kronološki popis tobožnjih vještica i vješca u Hrvatskoj prema sudbenim te inim zapisima objelodanjenim do konca 1939. godine.

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
1	Alica Zagrepčanka [1]	1360	Grič	nepoznata	—	St. knj. XXV.
2	Margareta Zagrepčanka [1]	„	„	„	—	„
3	Dragica Zagrepčanka [2]	1362	„	„	—	„
4	Rubinijeva udova [3]	1379	„	„	—	„
5	Peterkornova udova [3]	„	„	„	—	„

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
6	Peterkornova kćerka [3]	1379	Grič	nepoznata	—	St. knj. XXV.
7	Margareta žena carinika [4]	1429	„	spaljena	—	Sp. knj. IX.
8	Elizabeta njezina kćerka [4]	„	„	„	—	„
9	Marica Zagrepčanka [5]	1444	„	„	—	Sp. knj. VI.
10	Jelena supruga Petra [6]	1486	„	„	—	Sp. knj. VIII.
11	Margareta Zobay [7]	„	„	„	—	„
12	Uršula kćerka šoštara [8]	1496	„	„	—	„
13	Kavnićijan Kata [9]	1585	Varaždinske Toplice	„	1	VZA-XVII/2
14	Bešenić Urša [9]	„	„	„	—	„
15	Golub Dora [9]	„	„	„	—	„
16	Suštić Jela [9]	„	„	nepoznata	—	„
17	Fabijan s Griča [10]	1622	Grič	„	—	St. knj. XXV.
18	Cankovica s Griča [10]	„	„	„	—	„
19	Šubarića Grgura žena [10]	„	„	„	—	„
20	Jakopinić s Medvedgrada [10]	„	„	„	—	„
21	Cankovica Kata [11]	1629	„	„	—	VZA-IV/2
22	Tunčić Barbara udova [12]	1639	„	„	—	St. knj. XXV.
23	Muhić Magdalena [13]	1640	„	„	7	„
24	Kušević Mihajlo [13]	„	„	„	—	St. k. XXV. VDA-VIII.
25	Čivkorećka s Griča [13]	„	„	„	—	St. knj. XXV.
26	Sekirićka s Griča [14]	1651	„	spaljena	—	„
27	Majhanović Doroteja [14]	„	„	nepoznata	2	„

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
28	Kučić Andrija [15]	1651	Grič	nepoznata	—	St. knj. XXV.
29	Priorica samostana [16]	1656	?	„	—	VDA-VIII.
30	Kovačić Jela [17]	1657	Grič	„	5	St. knj. XXV.
31	Fabić Marijana [18]	1657	„	„	—	„
32-33	Dvije bezimene žene [19]	1675	Medjumurje	„	—	B
34	Jedna bezimena žena [20]	1675	Oroslavlje	„	—	VDA-VIII.
35-49	Petnaest bezimenih žena [21]	1685	Okolica Zagreba	spaljene	—	V
50	Jedan mlinar [21]	„	„	spaljen	—	V
51-55	Pet Križevčanka [22]	1689	Križevci	spaljene	—	VDA-VIII.
56	Lagenka Dora [23]	1694	Ozalj	spaljena	—	VDA-III.
57	Jedna bezimena s Ozlja [23]	„	„	„	—	„
58	Jeršetka Neška [24]	1696	Okolica Uskočke gore	„	—	D - IV.
59	Glaničnik otac [25]	1698	Klenovnik	spaljen	—	B
60	Glaničnik sin [25]	„	„	„	—	B
61	Barić Margareta [26]	„	Grič	nepoznata	44	VZA-V/2 VZA-IV/2
62	Bedran Margareta [27]	„	„	spaljena	—	VZA-V/2 VZA-IV/2
63	Maček Helena [28]	1699	„	nepoznata	35	VZA-IV/3
64	Kozjak Katarina [29]	„	„	„	26	VZA-V/1
65	Tinodi Vajda Katarina [30]	„	„	„	13	„
66	Medović Helena [31]	„	„	spaljena	13	„
67	Marolić Magdalena [32]	„	„	nepoznata	6	VZA-V/2
68	Beneković Urša Gyliska [33]	„	„	spaljena	4	„

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
69	Sirković Ana 34	1699	Grič	spaljena	3	VZA-V/2
70	Lončarić Matija mesar 35	„	„	spaljen	11	„
71	Torčić Barbara 36	„	„	nepoznata	—	„
72	Trnčević Doroteja 36	„	„	„	—	„
73	Krvarić Magdalena 37	„	Kaptol	„	—	„
74	Čuk Doroteja 37	„	„	„	—	„
75	Dumbović-Fratrica Mar. 38	„	„	spaljena	12	„
76	Dolenec Kata 39	„	„	nepoznata	2	„
77	Škornjak Margareta 40	„	Grič	„	—	„
78	Zišan Jelena 40	„	„	„	—	„
79	Novačić Magdalena 40	„	„	„	—	„
80	Kavalerka Barbara 40	„	„	„	—	„
81	Šantek Agata 40	„	„	„	—	„
82	Sabljić Doroteja 40	„	„	„	—	„
83	Sertić Barbara 40	„	„	„	—	„
84	Sertić Helena 40	„	„	„	—	„
85	Jagra Doroteja 40	„	„	„	—	„
86	Banković Jaga 40	„	„	„	—	„
87	Stara Magda 40	„	„	„	—	„
88	Lucia pri Gluhaku 40	„	„	„	—	„
89	Helena Petaj 40	„	„	„	—	„
90	Sepelta Mare 40	„	„	„	—	„

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
91	Brcković Jelena 40	1699	Grič	nepoznata	—	VZA-V/2
92	Novosel Jagica 40	„	„	„	—	„
93	Starinić Lucija 40	„	„	„	—	„
94	Jakopinićka drljasta 40	„	„	„	—	„
95	Jakopinićka žena Jakop. 40	„	„	„	—	„
96	Perva zežgana baba 40	„	„	spaljena	—	„
97	Jela Mateka žena 40	„	„	nepoznata	—	„
98	Hlebarka (pekarica) 40	„	„	„	—	„
99	Djurančevićka (Jana?) 40	„	„	„	—	„
100	Sabolica (Szabola žena) 40	„	„	„	—	„
101	Kovačić Djuliška 40	„	„	„	—	„
102	Kramarić Bara 41	„	Kaptol	„	11	VZA-VI/2
103	Cinčić Jelena 41	„	„	spaljena	—	„
104	Nečisovka s Potoka 41	„	„	nepoznata	—	„
105	Ključarić Jalža 41	„	„	„	—	„
106	Žena vratara Lovrenca 41	„	„	„	—	„
107	Roskaj Mara 41	„	„	„	—	„
108	Škvarić Jelena 42	„	Grič	„	11	VZA-V/2
109	Kos Ana 43	„	Varaždinske Toplice	spaljena	—	VZA-XVII/1 i 2
110	Longin Magdalena 43	„	„	„	—	„
111	Osefić Doroteja 43	„	„	„	—	„
112	Prprić Katarina 43	„	„	„	—	„

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
113	Glavan Urša 44	1700	Grič	nepoznata	3	VZA-V/4
114	Sraka Margareta 45	„	„	„	3	„
115	Ringlin Margareta 46	„	„	„	1	VZA-VI/2
116	Klarić Ana 47	1702	„	„	—	VZA-V/4
117	Pavleković Ptiček Kata 48	1704	„	spaljena	9	VZA-VI/2
118	Kružić Županić Barbara 49	„	„	„	5	„
119	Cestarka Agata 50	„	„	„	14	St. knj. XXV.
120	Krznar Margareta 50	„	„	„	—	VZA-V/3 St. k. XXV.
121	Strempetovka iz Ilice 50	„	„	„	—	St. knj. XXV.
122	Rengica čizmarka 50	„	„	„	—	„
123	Kerznar Mara 50	„	„	„	—	„
124	Vratarica stara 50	„	„	„	—	„
125	Martak Harča Doroteja 51	1705	Zagrebačka županija	nepoznata	—	St. knj. XXV.
126	Kos-Podhvat pl. Ožegović Jela 51	„	„	„	—	„
127	Prusak-Kos Doroteja 51	„	„	„	—	„
128	Majdak-Srnetić Katarina 52	1705/6	Grič	„	6	VZA-V/4
129	Cik Katarina 53	1709	Varaždin	spaljena	—	VDA-VI.
130	Vidmar Margareta 53	„	„	„	—	„
131	Velek Elizabeta 54	1712	„	„	—	„
132	Kušenka Jelica 55	1715	Grič	„	11	VZA-VI/2 VZA-V/2
133	Kušenka Margareta 55	„	„	„	10	„
134	Horvat Požirak Barbara 56	1717	Varaždin	umrla u tamnici	3	VDA-VI.

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
135	Štrigarić Barbara 56	1718	Varaždin	spaljena	—	VDA-VI.
136	Topolča Dora 56	„	„	„	—	„
137	Topolča Magdalena 56	1719	„	riješena	—	„
138	Vršec Helena 57	1726	Varaždinska županija	nepoznata	8	VDA-VII.
139	Kosrekovica iz Beretinca 57	„	„	„	—	„
140	Dolovčak Nikola 58	1729	„	„	4	St. knj. XXV.
141	Prva žena iz Kerestinca 59	1733	Kerestinec	spaljena	35	VZA-I/2
142	Druga žena iz Kerestinca 59	„	„	riješena	—	„
143	Kuljanka Margareta 60	„	Grič	spaljena	32	VZA-X/2
144	Ana pl. Djurak, Kranjica 61	„	Turopolje	„	24	VZA-XVI/3
145	Kos Celića Kata 61	„	„	„	—	„
146	Čumber Cvetko Barbara 61	„	„	„	—	„
147	Mužek Krapac Barbara 61	„	„	„	—	„
148	Rudinović Barbara 61	„	„	„	—	„
149	Bogdan Fumić Barbara 61	„	„	„	—	„
150	Vuković Ladešić Barbara 61	„	„	„	—	„
151	Mehanović Barbara 61	„	„	„	—	„
152	Korenika Margareta 61	„	„	„	—	„
153	Brigljević Katarina 61	„	„	„	—	„
154	Šipušić Ledar Dora 61	„	„	„	—	„
155	Cigetić Barbara 61	„	„	„	—	„
156	Kosković Margareta 61	„	„	„	—	„

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
157	Hagić Magdalena [61]	1733	Turopolje	spaljena	—	VZA-XVI/3
158	Pogledić Margareta [61]	1734	„	„	—	„
159	Cendreković Barbara [61]	„	„	„	—	„
160	Jurinić Jelena [61]	„	„	„	—	„
161	Miloš Kiseljak Margareta [61]	„	„	„	—	„
162	Vučić Margareta Škvorc [61]	„	„	„	—	„
163	Mudić Trumbetaš Dora [61]	„	„	„	—	„
164	Davutović Nikola [61]	„	„	riješen	—	„
165	Kos Jelena [61]	„	„	spaljena	—	„
166	Funjak Barbara [61]	„	„	„	—	„
167	Celić Matija [61]	„	„	riješen	—	„
168	Klenovac Margareta [61]	„	„	spaljena	—	„
169	Vogiček Barbara [61]	„	„	„	—	„
170	Novak Ana [61]	„	„	„	—	„
171	Kalopanjka Margareta [61]	„	„	„	—	„
172	Cvetković Barbara [61]	„	„	riješena	—	„
173	Narčić Dora [61]	„	„	spaljena	—	„
174	Mikinka Jelena [61]	„	„	„	—	„
175	Miljaković Nikola [62]	1738	Grič	nepoznata	—	VZA-VI/2
176	Jedna Križevčanka [63]	1740	Križevci	spaljena	—	B
177	Njezina 5 god. kćerka [63]	„	„	razrezane joj žile	—	B
178–182	Pet Križevčanka [63]	„	„	spaljene	30	B

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
183	Jedna Križevčanka [63]	1740	Križevci	spaljena	—	B
184	Njezina 7 god. kćerka [63]	„	„	razrezane joj žile	—	B
185–188	Četiri Križevčanke [63]	1741	„	spaljene	—	B
189	Gramisza Katarina [64]	„	Samobor	spaljena	—	VZA-XIII/1
190	Sinećka Helena [64]	„	„	„	—	„
191	Czuranka Ana [64]	„	„	„	—	„
192	Noršić Marija [64]	„	„	„	—	„
193	Peršin Katarina [65]	1742	Grič	nepoznata	—	Z
194	Ratkaj Katarina [66]	„	Belska župa	spaljena	—	Vj. g. 1874. St. k. XXV.
195	Negovec Helena [66]	„	„	„	—	„
196	Biškup Barbara [66]	„	„	„	—	„
197	Pučko Agata [66]	„	„	„	—	„
198	Grudiček Ana [66]	„	„	„	—	„
199	Mraz Magdalena [66]	„	„	„	—	„
200	Kolarek Ana [66]	„	„	„	—	„
201	Kolar Katarina [66]	„	„	„	—	„
202	Jugovec Ana [66]	„	„	„	—	„
203	Drvarić Ana [66]	„	„	„	—	„
204	Biškup Katarina [66]	1743	„	„	—	„
205	Piszk Mihanović Barbara [67]	„	Kaptol	„	—	VZA-VI/4 VZA-VI/2
206	Karlovčić Marica [67]	„	„	„	—	„
207	Duganka Bara [68]	„	Grič	„	—	St. knj. XXV.

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
208	Ptičkovica Jelica 68	1743	Grič	spaljena	45	St. knj. XXV.
209	Miherić Ana 68	„	„	„	—	„
210	Dedovka Mara 68	„	„	„	—	„
211	Buncekovica Mara 68	„	„	„	—	„
212	Cindek Jurković Bara 69	„	„	nepoznata	—	VZA-VI/4
213	Tišljarica iz Nove Vesi 69	„	„	„	—	„
214	Dorica Karvančić 69	„	„	riješena	—	„
215	Adam Sulić, gumbar 69	„	„	riješen	—	„
216	Vlahović Margareta 70	1746	Stubica	umrla na mukama	—	VDA-VIII. VZA-I/2
217	Vlahović Franjo 70	„	„	riješen	—	„
218	Vlahović Ivan 70	„	„	pobjegao	—	„
219	Futaković Jela 71	„	Dolnja Stubica	spaljena	—	VZA-II/1
220	Drapuška Margareta 72	1747	Grič	nepoznata	4	VZA-VI/4
221	Perušić Barbara 73	„	Zagrebačka županija	umrla u tamnici	—	St. k. XXV. VZA-VI/4
222	Uvašić Drapuška Marija 73	„	„	spaljena	—	„
223	Vukšić Rakoczi Katarina 73	„	„	riješena	—	„
224	Jugović Uršula, Kranjica 73	„	„	spaljena	—	„
225	Tucman Helena 73	„	„	„	—	„
226	Skovranka Dora 73	„	„	„	—	„
227	Matković Magda 73	„	„	„	—	„
228	Rokat Katarina 74	„	„	riješena	—	VDA-VIII.
229	Pauković Anica 75	1748	Čepin	spaljena	9	VZA-II/4

Redni broj	Ime	Godina	Mjesto	Osuda	Broj potvorenih	Dokumenti objelodanjeni:
230	Petruševka Bara 76	1749	Zagrebačka županija	spaljena	10	St. knj. XXV.
231	Lukšić Katarina 76	„	„	nepoznata	—	„
232	Lukšić Doroteja 76	„	„	„	—	„
233	Fabianić Kata 77	1750	Grič	„	—	„
234	Vugrinec Marijana 78	1751	Zagrebačka županija	spaljena	—	„
235	Fućkan Marija 78	„	„	„	—	„
236	Brukec Marijana 78	„	„	„	35	„
237	Benković Brcković Magda 78	„	„	„	—	„
238	Blašić Doroteja 78	„	„	„	—	„
239	Jedna bezimena žena 79	1756	Stubica	„	—	VZA-VI/4
240	Logomer Herucina Magd. 80	1758	Križevci	riješena	7	O. g. 1925/261
240					514	= 754 osobe

Kako vidimo, imena potvorenih »vještica« u ovom popisu nisu spomenuta, već su dotične označene skupnim brojevima, kako oni rezultiraju iz pojedinih procesa; kad bi u šematizmu bila još imena svih osumnjičenih — ispao bi on odviše glomazan. Medjutim od 514 potvorenih coprnica citirano je 137 njihovih imena ili nadimaka u poglavlju: »Vještice iz raznih staleža na lomačama«, a koga evenutalno zanimaju i ostala imena, nek se posluži literaturom naznačenom u sedmoj koloni našega šematizma.

(Nastavak slijedi.)

O ZAGREBAČKIM »BIRTIJAMA«

O gostionicama i točionicama staroga Zagreba već je više puta pisano u ovoj reviji.*) Svaki stariji Zagrepčan opazio je u zadnje vrijeme, da se je izgled, a i život u tim lokalima, znatno promijenio. Promijenila se je slika tih sastajališta mnogih građana — a tim se je promijenio i život. Slika toga života jedan je dio života našega grada — naših poštovanih purgara.

Tim više bi vrijedilo uhvatiti nekadanju sliku toga života. Nešto od toga sačuvao je naš vrijedni ravnatelj Gradskog muzeja prof. Gj. Szabo. U Gradskom muzeju ima starih »cimera« i natpisa i fotografija nekadanjih lokala u gradu Zagrebu. (Tu su razne krčme, pivane, vinotočja i »herbergi« kakovih više nema u Zagrebu). Danas je sve to drugačije.

Prema jednoj statistici popije se u gradu Zagrebu toliko pića kroz godinu dana, da bi na svakog stanovnika došlo dnevno jedna litra vina. Međutim ne treba se tog kvantuma preplašiti, jer je sigurno da se s tim vinom popije i mnogo vodovodne vode. Stručnjaci vele da su ta vina tako slaba i »razblažena«, da se mogu doista bez velike pogibelji piti na veliko. Nama se ipak čini da je to prevelika potrošnja vina za grad u kome postoje tolike trezvenjačke organizacije, apstinentska društva, vegetarijanske menze, mliječni zdravljaci i bezalkoholne restauracije. Čini se da ipak Zagrebčane više privlače elegantni restorani — u zimi dobro zagrijani »ekstracimeri« — a u ljeti sjenati vrtovi — nego tihe »aščinice«. i različite »mliječne« kavane.

Nikada se nije kod nas toliko »pečenjarilo« kao danas. Ražnji se okreću gotovo na samoj ulici. Cijele četvrti mirišu na čevapčiće i ražnjiće (ili bolje vonjaju po dimu i loju). — U pojedinim ulicama čuje se pjesma i muzika od podneva do ponoći. A kad udare sitne ure onda izađu na ulicu iz svih mogućih špelunka raspojasani razbijači zagrijane »ljubitatice« i »žicari«; onda zadrhću živci, zaigraju mišice, a znadu udarati i šake i batine.

Malo još ima gostionica kao što je bila doista »mirna« koliba, doista »zlatna« košarica — pa zbilja »dobra« mamica ili prava »stara apoteka«.

Današnjim vremenima više odgovaraju imena lokala kao »Grom — gromova«, »Junak iz Like«, »Žutomu lavu«, »Banu Jelačiću« ili »Gostiona k Slobodi« i t. d.

Danas je Zagreb pun provincijalaca, koje može privući i ime njegovoga zavičaja; za to ima u Zagrebu danas lokala »K Kršnoj Lici«, »Hrvatskom Zagorju ili Primorju« »Biokovkoj vili«, »Samoborcu« pa

*) Dr. F. Bučar: Zagrebačke kavane, gostione i svratišta u prošlom stoljeću. Br. 12 — 1937.
L. Štampar: »Matejna«. Br. 5 — 1939.

različite klijeti — kao »Stubička, Kalnička, Plješivička, Moslavačka, Zagorska, Kašinska pače i Ljutomerska« — i dalmatinske konobe.

Za gospodu ima lokala sa zvučnim nazivom kao na pr.: Bristol, Paris, London, Madrid, Shangay i — Addis Abeba.

Starija i ozbiljnija gospoda posjećuju kroz dan mliječne »Zdravljake«, aščinice, automatske buffete i menze.

Mladež polazi noću u barove, dancige ili se zalete do »Papige« i k »Jorgovanu« i u slične lokale na periferiji.

Mirne purgere još uvijek privlače male krčme s popularnim imenima kao što je »Črleni lajbek«, ili »Črleni nos«, krčma »k Zagorcu Joži«, »k veselom Zagorcu« ili »Našem Vladeku« ili »Rudeku«, »Barici«, »Veseloj Minki« ili »Tinči«, »Starom purgeru«, »Plavom Trnacu« ili »Peharčeku«.

U okolici grada ima za turiste (dakako u pratnji turistica) — »zgodnih« lokala n. pr. »Zemaljski raj«, »Jadranskom moru«, »Kraljici Prirode«.

Čudni su gosti naši dragi Zagrebčani; oni idu na pohane piceke »K Sovi« ili čak »K Vrani«; na pečene patke »K Golubu«, na puransko pečenje »K Orlu«; na ribe »K Jelenu« a na odojke »K zlatnoj ribi«.

Ovakovom nazivu spada i zgodna slika uz cimer. Zagreb je pun različitih ne baš umjetnički izrađenih birtaških cimera. Uz sliku ima i gdjekada zgodan natpis ili vinski stih. Ako je oko cimera svježe trsovo lišće, to znači da ima u gostionici slatkoga mošta.

Nekada je u Zagrebu bilo toga više. Nešto od toga čuva se u Gradskom muzeju (Ravnatelj muzeja prof. Szabo je mnogo toga fotografirao a nešto je i dobio za muzej).

Dugo su se održali stihovi u društvenoj sobi zagreb. streljačkog društva (»Streljana« u Tuškancu). U novije doba bilo je mnogo vinskih stihova u »Varoškoj Pivnici«. Slikarije M. Vanke u »Gradskom Podrumu« nestale su. Sada su nove.

U periferijskim krčmama često je bilo natpisa: »Nejdi kume mimo, tu je dobro vino« ili »Kulko kaplic tulko let«. Onda »Kume moj dragi daj se napij«.

U »Ekstracimerima« i klubskim sobama našli smo ove natpise: »Piješ umireš — ne piješ opet umireš — Onda je bolje piti pak umrijeti«.

Pij ga! Em se ne buš zadavil; se vino nema kosti!

»Pijmo braćo vino rujno, doma našeg divni dar«

»Naj bu Kranjec al Horvat — Saki pije vino rad«

»Ak te žiga v kostmi popi pehar vina — kaj vino je još navek najbolša medecina«

»Kad ti suho grlo gori — Kad te huda žedja mori — Tad ti podaj grlu žednu: — jošter jednu!«

»Nakrivi kapu na levo uvo — Pa troši pare što je babo čuvo — Ne boj se brate — sudbina se stara — Dok je ljudi — bit će i para«

»Nema lepše tice od prasice — Još da ima od kupusa krila — Ispod krila deset litri vina — Ta bi tica za nas dobra bila« — i t. d.

Čini se da te zamamne rečenice i »duhoviti« stihovi ipak pomažu. Stručnjaci barem tvrde, da se u zagrebačkim lokalima može prodati i najgorje vino. U najljepše adjustiranim buteljkama može se kojekakav »cviček« prodati pod imenom »muškata«, »maraštine«, »dingača« pa i pod starim nazivom »Vermut«, »Marsala«, »Sherry« i t. d.

Naši purgeri, koji ne traže otmjene lokale — i ne vole piti na butilje — ipak imadu fini nos i dobar jezik pa znadu svakom vinu dati ime »kakovo ga patri«, već prema »degustaciji« i »organoleptičkim« svojstvima. Kisela vina zovu kiseliš, kiselica, cavarčka ili cviček, rampaš ali i črevoderec. Pokvarenim vinima vele gnojnica, grintavec — ali i ritožmik (prema slovenskom »ritoznojčak«); ima i »polulek« (prema njemačkom »Pischwein«). Dobrim vinima vele eliksir, medecina, jušica, žilokrepec, črevokrepec, rozolija i t. d.

Iz nekada »nemškoga« Zagreba ostao je naziv za kiseliš »Dreimänner-Wein« — dakle »trojno« vino, jer kod pića takovog vina moraju biti trojica: jedan koji pije vino i dvojica koji ga drže, dok se svija od kiseline. Iz onih vremena ostalo je nekim hrvatskim vinima ime »Kindermacher«.

Zagrebčani su znali dati originalna imena raznim »ugostiteljskim radnjama« — već prema njihovoj vrijednosti i rangu. Tako su bile najpopularnije oštarije i birtije, onda su došli »pajzli« i »špelunke« i ostale »butike«.

Glavne gostionice u kojima su odsjedala gospoda iz provincije (kao na pr. »Velika oštarija«, gostiona »K crnom Orlu«, »Kod Crnca« i dr.) imale su veliko dvorište sa stajama. Za kočijaše bila je »švema« a za gospodu »ekstracimer« — ili pače »Silber-Salon«, u kom se je serviralo sa srebrenim priborom. (Danas još ima »Silber-Salona« u Zagrebu; tako ima u gornjoj Ilici neka prljava krčma, koja ima trošna vrata okrpana »plehom« a prljavi prozori pokriveni su cinkovim limom, koji se »glanca« kao srebro — eto ti »Silber-Salona!«).

Nekada su zagrebačka gospoda sjedila u obične dane po tim mirnim lokalima zajedno s poštenim purgarima i meštrima. Gotovo svaki lokal imao je po koji »štamtiš«. U nekim građanskim gostionicama bili su kroz više decenija poznati klubovi. Od takovih klubova koncem prošlog stoljeća najpoznatiji je »Laus-Casino« (koji je osnovan kod »Mirne Kolibe« u Preradovićevoj ulici — gdje je danas kavana »Trilbi«). Mnogo se je čulo za »Cendravca« pa »Klamfara«; »Pijec-klub« i »Filokserno-povjerenstvo« (koje je »pregledavalo« vinograde i kleti), »Društvo za opijanje stranaca« (koje se je brinulo da nitko ne ostavi Zagreb žedan); onda »Uništavači« (koji su si postavili zadaću uništiti — alkohol — otrov!) itd.

U današnja teška i ozbiljna vremena uzdišu starci za »blaženim starim vremenima« i lijepim društvenim običajima. **Smuk-**

Spectator :

ŠETNJE GRADOM DOKONOG PURGARA

628 I ako je dandanas vanredno vrijeme, trebalo bi onaj raskopani **tarac na Splavnici,** pošto je kanalski spoj sa Potoka dogotovljen, opet staviti u nekakav red, jer ovako u »salonu gradu« ostat ne smije, dragi naš XIII. otsječe?

629 Tko se god bavi crtanjem, fotografijom itd., brzo je spoznao kako je sav naš pejzaž iznakažen stupcima: za hidrante, zaprekama na nogostupima protiv samovolje vozara, jarbolima za elektr. strujovode, sprovodnicima za brzojavne i telefonske žice. Stupci i porcelanasti izolatori svaki će krajolik pokvariti učinivši ga nesposobnim za sliku. To će nam potvrditi i naš majstor g. Tošo Dabac.

630. Ne, gospodo! Nismo zadovoljni novim **objavljivačem mjesne radio-postaje.** Sve uglednije postaje koje odašilju vijesti, — bile sad u Italiji ili Rusiji, Bugarskoj ili Švedskoj, — čine to tako da bar naizmjence govore muškarac i ženska. To jest jedino ispravno, pa je odredba naše radio postaje da kao objavljivači nastupaju opet SAMO muškarci, po našem shvaćanju jedna velika pogreška: Dosta nam je već tih vječitih muških glasova!

631 Onaj gradski pometač što tako hvalevrijednom točnošću snaži okolne ceste mogao bi (ne znamo spada li to u njegov službeni »djelokrug«?) bar mrvicu truda pokloniti i onim tratinama štono ih je općina u vidu dvaju trokuta načinila **na trgu Radomira Putnika.** Toliko je papira i ostalog gada tamo da je, može se reći, škandal. Kad onda dođe uz svirku mirozova večernji povjetarac poigravajući se svim tim smećem, slika idilične zapadne fronte po zaključenju primirja namiće se svakoj bujnijoj mašti.

632. U Zagrebačkom smo listu čitali sredinom srpnja otužan člančić o tom, **zašto je Botanički vrt** zanemarivan od općinstva, kojeg je sve manje. Odgovorit ćemo mu: Zato, što se 1) preko podneva, kad je sjenata šetnja najugodnija, zatvara vrt. Ono nasilno zvono počinje da ljude tjera već u pol 12 sati, pače i prije. 2) Što je subotom bašća zatvorena, 3) što Uprava svoje nastojanje da publiku pomalo eliminira, nastoji nekako da kamuflira to nestajanjem klupa. Barem 50 posto i više, klupa (koje bi sve pisac ovih redaka mogao na licu mjesta označiti), već je progutala tama Hadesa kao trojanske junake. A pošto se nikome ne da stajati ili vječito šalabazati po vrtu, gleda da se čim prije odstrani iz bašće, i svrha je polučena. Ono nekoliko klupa, što još ostadoše, brzo se zaposjednu i gotovo. To su, gosp. pišče u Z. L-u najvažniji razlozi, zašto posjet tog, inače krasnog perivoja, kog npr. pisac već pola stoljeća revno posjećuje, opažajući i sam jenjavanje posjeta i interesa, — sve većma nazaduje. U Njemačkoj i drugdje su botanički vrtovi, a da ne govorimo o Parizu, kroz čitav dan otvoreni, dabome i subotom, — a za uvoz dječjih kolica plaća se, radi sitnih tragova gumovih obruča u puteljcima, npr. taksa od pol Din. Zašto je kod nas od izvjesnog vremena odjednom proglašena anatema nad dječjim kolicima, — skrovita je mudrost nadležnih, do koje se visine naš skromni podložnički razum nije kadar dovinuti.

633. One ruševine od surovo uništenih klupa, odmarališta oko vodovodnog bunara na **Gornjem Prekrižju** (Vidrić) na koje smo već godinama upozoravali nadležne, treba ili popraviti ili posve ukloniti. Ako si g. referent, na koga to spada, a valjda takav ipak negdje postoji, — zamišlja da se na onim šiljastim željeznim šipkama armature betona može sjediti, — neka izvoli pokušati.

634. **Jest.** Gosp. Verin (Tony) ima pravo. Stanje u kojem se nalazi mnoštvo **pročelja kuća** pa i samog centra, očajno je. Na ovu

smo pojavu već u ovim redcima opetovano skretali pažnju nadležnog (XVI) otsjeka, pa je i Društvo kod gosp. Načelnika interveniralo. Poseban progresivni porez na neuredjenu žbuku kućnih pročelja, zavesti po uzoru Beograda, ne smatramo najshodnijom mjerom, pa bi bilo svrsishodnije da Općina, — dašto nakon prethodne opomene koja bi dala vlasniku odredjeni kratki rok, — izvede odnosne radove u vlastitoj režiji, a troškove rada kao i postupka, a event. i kazne kao dodatak, — od kućevlasnika ovršno utjera! Dabome, prije no što bi Grad pristupio takvim oštrim, no potpuno opravdanim mjerama spram renitentnih »haushera«, — morao bi svakako i SVE **svoje** objekte dovesti u stanje »uzornosti« tj. doslovno kao uzor, kako se imaju zgrade držati. Jer inače bi pogodjeni privatnik mogao da se izgovara sa poznatom »medice, cura te ipsum« ili kajkavski: dragec, primi se za nos!

635. Isto je predlog glede **neon-reklama** stvaran, iako u današnji čas iz poznatih razloga event. nesavremen. Opaska da bi GEC mogla u slučaju sveopćeg uvodjenja neon-reklama zimi od 5, a ljeti od 8 do 10 sati uveče, uštediti izvjesni procenat svoje javne rasvjete, mislimo, nije najsretnija sugestija, jer bi se moglo reći, da općina daje da dio javne rasvjete snose posebnici. Istina je naprotiv, da mnogi privrednici i sami uvode tu vrst reklame uvidjajući njenu prednost i recimo »efektnost« pred dojakošnjim načinom, kog bismo mogli označiti malograđskim. Pogodnosti kod plaćanja struje za reklamne svrhe što ih gosp. Verin predlaže, koliko nam je poznato, već se daju. Kad smo već kod tehničke strane neon-natpisa, umolili bismo naš slavni gradjevinski odbor, u čiju nadležnost spada odobravanje takvih naprava, da kod pretresanja odnosnih molbi, svakako dozvoli SVAKU osim crvene boje. Jer crvena boja djeluje razdražljivo ne samo na bika u corridi kastiljanskoj, već i na mnoge ljude, npr. pisca ovih redaka.

DRUŠTVENE VIJESTI

Sjednica upravnog odbora: i to zadnja prije ljetnih praznika — održana je dne 11. lipnja t. g. pa su na istoj primljeni slijedeći novi članovi: Leitner Otto, privatni činovnik i Wölfl Katarina, supruga privatnog činovnika za redovite, a Draženović Olga, apsolventica stručne škole kao podupirajuća. — Osim toga stvoreni su i još neki zaključci u pravcu obdržavanja ljetnih sastanaka u vrtovima naših članova gostioničara četvrtkom umjesto utorkom, zatim je odobren program društvenih izleta u ljetu ove godine, a stvoreni su i neki drugi zaključci, koji su u provedbi.

DRUŠTVENI IZLETI

U nedjelju dne 23. lipnja t. g. obavili smo naš prvi ovogodišnji izlet na naše romantično i lijepo Sljeme. Unaprijed možemo reći, da je taj izlet lijepo uspio. — Ma da smo s ovim izletom odgađali zbog nestalnog i kišnog proljeća — ipak i toga najduljeg dana u godini, kadno je sunce trebalo biti na zenitu i najjače, ipak nas je u jutro prije odlaska pratila sitna kišica, ali se je već na Sljemenu nebo razvedrilo i sunce obasjalo Sljeme i nas na putevima i proplancima njegovim.

Toga dana je imao svoj izlet na Sljeme i »Ćirilo-metodski kor«, koji je u 11 sati u Sljemenskoj kapelici majke Božje kraljice Hrvata pjevao staroslavensku misu, koju je služio grkokatolički svećenik uz asistenciju druge dvojice, — pa su naši izletnici, koji su sa ostalim prijateljima prirode i tog svetog mjesta, dupkom napunili tu malu i dragu crkvicu imali pravi užitak slušajući taj priznati kor. — Prema onoj: »U prirodi, najbliže Bogu« bili su naši izletnici u tom času puni užitka i odanosti Bogu. — Na uspomenutoga časa, poslije sv. mise, slikao je pred kapelicom naš društveni član g. Otto Leitner oveću grupu izletnika, pa ovu dobro uspjelu sliku donosimo kod ovog opisa. — Poslije toga pošli su izletnici — njih u svemu oko 50 na zajednički objed k društvenom članu g. Mirku Petanjku, koji nas je sa svojom solidnom podvorbom u svakom pravcu potpuno zadovoljio.

Kod objeda pozdravio je prisutne predsjednik dr. Tomo Cuculić, koji je za stolaravnatelja predložio našeg popularnog purgera člana g. Jožu Krčelića, koji se nakon kraćeg izbivanja opet povratio među svoje sugrađane i članove Društva Zagrepčana, pa je njegova prisutnost izazvala iskreno zadovoljstvo i veselje. — Sasvim naravno da je tom zgodom palo više lijepih i toplih i domoljubnih zdravica, pozdravljen je i društveni predsjednik, te Društvo Zagrepčana i konačno odano priznanje g. Petanjku za dobro priređeni objed i lijepi primitak.

Za slobodnog vremena poslije objeda članovi su pošli na šetnju po našem lijepom Sljemenu sve do povratka u Zagreb, koji je uslijedio u 7 sati na večer, kada su izletnici potpuno zadovoljni krenuli put našeg dragog Zagreba, jer svuda je lijepo, ali u njem je najljepše!

Izlet u Mariju Bistricu i Stubičke Toplice. Nadan starog i tradicionalnog hodočašća građana Zagrebčana k Majci Božjoj u Mariju Bistricu dne 14. srpnja t. g. obavilo je naše društvo izlet u ovo naše omiljelo proštenište. — Vrijeme za ovaj izlet bilo je prekrasno, pa su naši izletnici već na odlasku iz Zagreba prema Lazu, Kašini i dalje onom prekrasnom panoramom sve do svetišta majke Božje Bistričke, upirali svoje oči i poglede prema istom, u kojem sveta Bogorodica bdije i pazi na svoj puk i vjerni hrvatski narod, uvažava tople njegove molitve i pomaže mu u svim poteškoćama i nevoljama. — Izletu se je priključio i naš član i Zagrebčanin veleč. gosp. Franjo Dr. Rant, župnik u Osekovu, koji je odmah po dolasku u Mariju Bistricu odslužio za nas sv. misu. — Poslije toga bio je kroz dva sata odmor,

a nakon toga slikanje pred autobusom u Marija Bistrici, koje je obavio naš član g. Kravarić, pa tu veoma uspjelu sliku ovdje donašamo.

Zajednički objed bio je u gostioni Zrinjski u Stubičkim Toplicama. — Predsjednik društva g. Dr. Cuculić pozdravio je sve prisutne biranim riječima i predložio g. Marinkovića za stolaravnatelja. — Govorili su g. Gorničić i drugi, a raspoloženje bilo je odlično. — Poslije objeda pošli su neki na

kupanje i odmor, a jedna grupa pošla je u Gornju Stubicu, da pogleda historijsku lipu, pod kojom je glavni vođa i organizator seljačke bune Matija Gubec stvarao sudbonosne odluke o ustanku seljaštva za hrvatske narodne i seljačke pravice. — Ugodno raspoloženje jednog dijela članova kupača vidimo na uspjeloj slici, koju također donosimo. I ovaj izlet bio je veoma ugodan i nezaboravan.

DRAGI SUGRAĐANI!

UPISUJTE SE U NAŠE »DRUŠTVO ZAGREBČANA«, JER ONO ŠTITI I VAŠE INTERESE, A PROPAGIRA KULT ZAGREBA.

Izdavač »Društvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Zagrebački Črnomerec br. 34 (telefon br. 24-817). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.